

HVAD BESTEMMER DE GLOBALE PRISER PÅ LANDBRUGS- OG FØDEVARER?

Ph.D., cand. agro. & merc., Henning Otte Hansen, Fødevareøkonomisk Institut

I denne artikel beskrives og struktureres de væsentligste forhold, som er med til at bestemme de globale priser på landbrugsvarer. Det er et komplekst sammenspil, hvor mange forskellige faktorer spiller ind. Der opstilles en model med fem forskellige grupper af drivkræfter bag den globale prisudvikling. Nogle forhold har en direkte påvirkning af priserne, mens andre forhold virker selvforstærkende. Andre drivkræfter er med til at genskabe balance på markederne. Endeligt er der en gruppe drivkræfter, som kan betegnes som usikkerheder.

Introduktion

Det er tit vanskeligt at forklare og forudsige priserne på landbrugsvarer. Det skyldes ikke mindst, at prisdannelsen er meget kompleks, og at mange forskellige forhold påvirker priserne.

Dertil kommer, at mange tilfældige og helt uforudsigelige forhold spiller ind. Vejret er således en vigtig faktor. De høje kornpriser fra midten af 2010 var i høj grad forårsaget af tørke og brande i Rusland og Ukraine, som medførte en mindre høst og dermed faldende eksport.

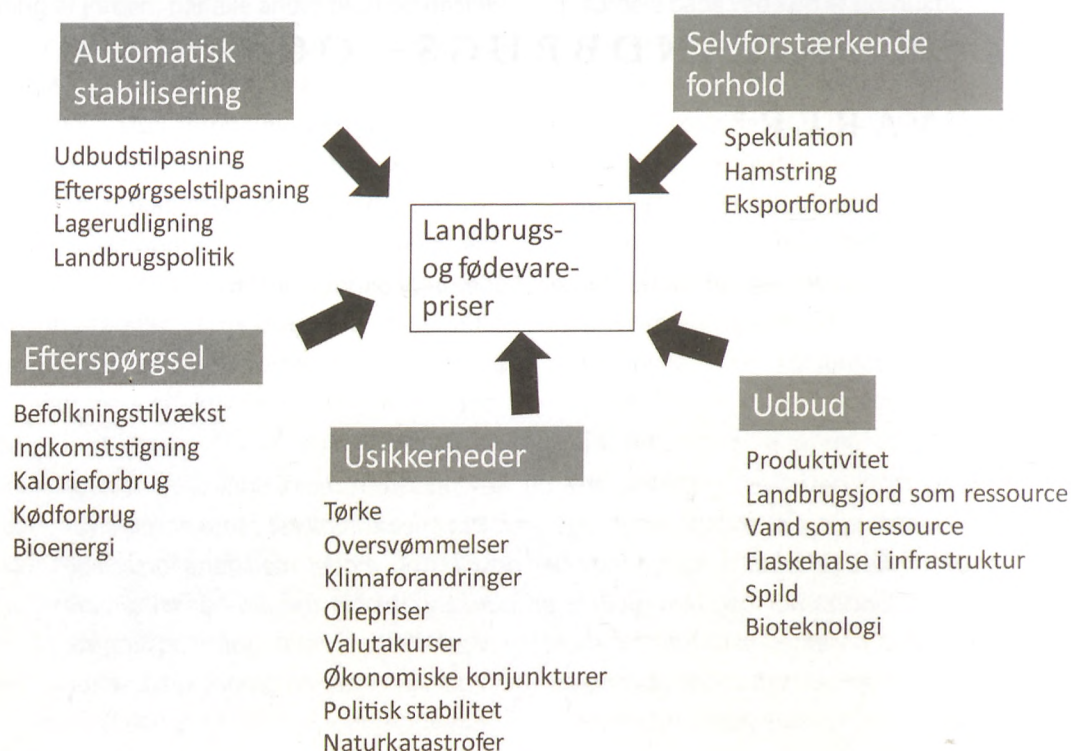
Lagrenes størrelse spiller en vigtig rolle for kornprisen. Små kornlagre medfører næsten altid højere priser. Også anvendelse af korn til produktion af bioenergi, stigende købekraft i mellemindkomstlande, spekulation m.m. har en større eller mindre betydning for kornprisen.

Hårfin balance

Det er givet, at der fremover vil være en hårfin balance mellem udbud og efterspørgsel på landbrugsmarkederne. Kan udbuddet ikke følge med, vil vi hurtigt igen opleve kraftigt stigende priser. De seneste års udvikling har imidlertid også vist, at landbrugsmarkederne fungerer: At landmændene verden over øger både produktion og produktivitet, og at forbruget stagnerer eller falder, når prisen stiger. Dermed vil ændringer i udbuddet af landbrugsvarer løbende sikre, at vi hele tiden nærmer os en markedsligevægt og priser i markedsbalance.

Landmændene bidrager således til, at vi ikke kommer til at opleve permanent høje priser på landbrugs- og fødevarer – såfremt de rette teknologiske og markeds-mæssige betingelser er til stede.

Figur 1. Drivkræfter bag udviklingen i internationale landbrugs- og fødevarerpriser

For at få en bedre forståelse af kompleksiteten i prisdannelsen, kan man gruppere de forhold, der påvirker den langsigtede prisudvikling, i fem kategorier, nemlig udbud, efterspørgsel, usikkerheder, automatiske stabilisatorer og selvforstærkende forhold, jfr. figur 1.

Efterspørgslen

Stigende efterspørgsel vil alt andet lige også priserne til at stige. Det er i den sammenhæng af betydning, hvor og hvordan efterspørgselsstigningen kommer. Landbrugs- og fødevarer er generelt relativt indkomstuelastiske, og det vil sige, at efterspørgslen efter disse varer ikke stiger så meget som andre mere luksusprægede varer. I de rigeste lande i verden stiger efterspørgslen efter fødevarer kun marginalt

ved en indkomststigning, og det er i højere grad værdien af fødevarerne og forædlingsgraden, der stiger.

Specielt den høje økonomiske vækst og stigende velstand i lande som Kina og Indien har medført en voksende efterspørgsel efter landbrugs- og fødevarer. IFPRI (2008) vurderer f. eks., at netop de stigende indkomster kunne forklare halvdelen af prisstigningerne under fødevarekrisen i 2007/08. Bioenergi kunne forklare 30 pct. af stigningerne, mens de sidste 20 pct. skyldtes vejrmæssige forhold.

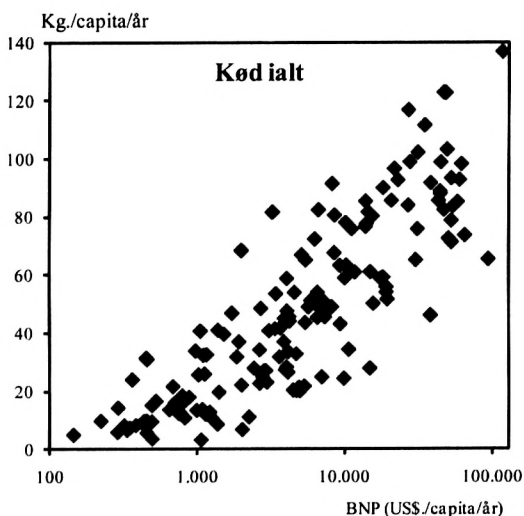
I lav- og mellemindkomstlandene vil efterspørgselsstigninger som følge af stigende indkomst have en relativt stor påvirkning af landbrugs- og fødevaremarkederne. Dels vil man totalt set efterspørge flere fødevarer, dels vil

man især efterspørge flere animalske fødevarer som kød- og mejeriprodukter.

Det er bemærkelsesværdigt, at størrelsen på det vegetabilske forbrug ikke stiger i takt med, at landene bliver rigere og rigere. Det stigende forbrug af animalske varer er derimod markant, og det er også med til at forøge efterspørgslen efter bl.a. foderkorn.

Forbruget af kød - målt som kg. pr. indbygger pr. år - stiger markant, når et land gennemgår en økonomisk udvikling. Tværnsnitsdata - data for et enkelt år men for alle lande - indikerer, at en stigning i landenes BNP pr. indbygger giver en næsten entydig stigning i kødforbruget, jfr. figur 2.

Figur 2. Forbruget af kød ialt som funktion af landenes økonomiske udviklingsniveau (2007)

Anm: Hver prik er ét land.

Kilde: Egne beregninger på grundlag af FAO (2010)

Figuren viser, at der - trods kulturelle, geografiske, klimatiske forskelle m.m. - er en meget entydig udvikling i kødforbruget under økonomisk udvikling.

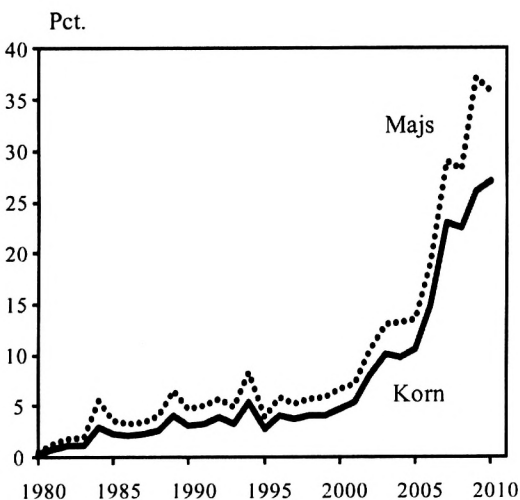
Der er dog betydelige forskelle m.h.t. de enkelte kødtypers forbrugssudvikling under økonomisk udvikling. Forbruget af fåre- og gedekød er således næsten konstant i forhold til landenes økonomiske udvikling, mens fjerkræ- og svinekød vokser meget i takt med stigende økonomisk velfærd.

Det skal noteres, at en øget befolkningsudvikling ikke i sig selv øger efterspørgslen. Der skal også være en købekraft, og det er bemærkelsesværdigt, at befolkningsudviklingen især finder sted i relativt fattige områder med en begrænset købekraft.

Efterspørgslen efter korn til fremstilling af bioenergi er steget meget i de senere år, og derfor har bioenergien også påvirket priserne på korn og andre landbrugsvarer.

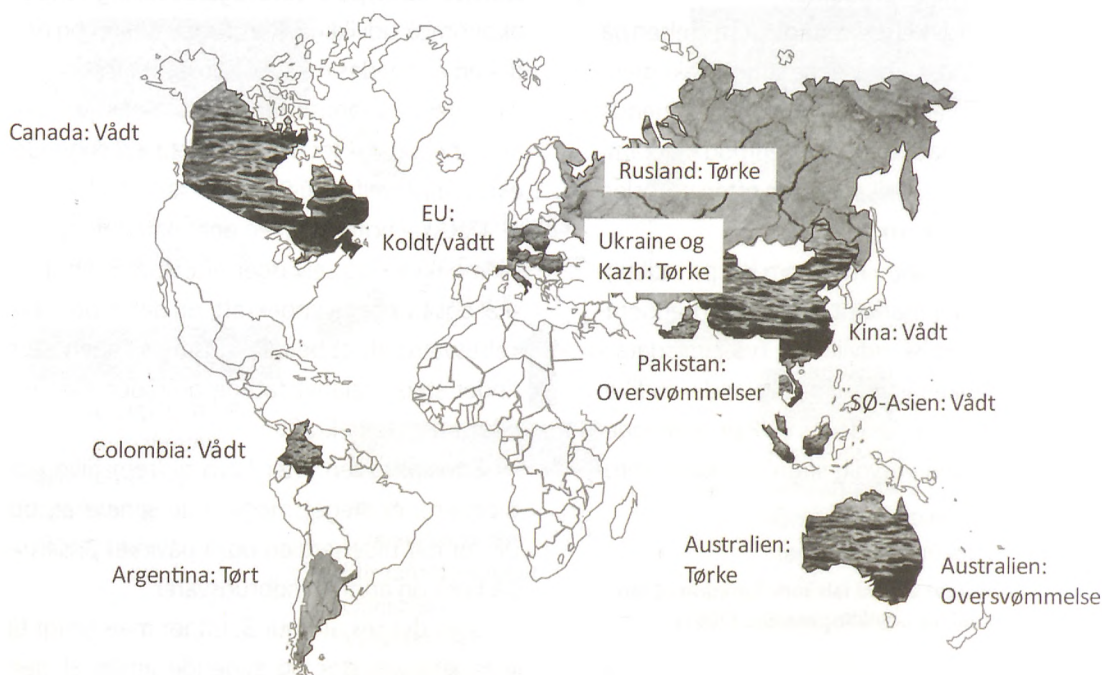
Som det ses af figur 3, udgør majs brugt til bioenergi en stor og stigende andel af den samlede majs- og kornproduktion i USA.

Figur 3. Majs anvendt til bioenergi: Andel af samlet majs- og kornproduktion i USA, 1980-2010.

Kilde: EPI (2011) og egne beregninger

Figur 4. Særlige områder med gunstige vejrforhold i 2010

Der er et værdifuldt restprodukt ved bioenergi-produktionen, som kan anvendes til bl.a. svinefoder. Dette restprodukt kan således delvist erstatte eller supplere produktionen af foderkorn, og dermed er der ikke den fulde effekt på kornpriserne.

Der er stor uenighed om, hvormeget bioenergi konkret betyder for kornprisstigningerne. Forskellige analyser når frem til, at bioenergi kunne forklare fra 20 til 70 pct. af prisstigningen på korn i 2007/08, jfr. f.eks. World Bank (2008).

Udbud

På udbudssiden er forhold som produktivitetsstigninger og landbrugsarealernes størrelse vigtige. Landbrugsarealerne vil næppe vokse ret meget i de kommende årtier. Byudvikling, skovrejsning, naturgenopretning, jord som lager for kulstof samt ikke mindst erosion og

ødelæggelse af landbrugsjord vil betyde, at den nødvendige stigning i landbrugsproduktionen skal ske på et næsten konstant landbrugsareal. Det sætter i sagens natur store krav til den fremtidige produktivitsudvikling i form af stadig stigende høstudbytter m.m.

Endeligt er det værd at bemærke, at øget vanding gennem flere årtier har været en væsentlig forudsætning for at kunne øge produktiviteten. Vand bliver en mere og mere knap ressource - i takt med befolkningsudvikling, klimaforandringer og stigende ønsker om naturbevarelse. Stigende produktivitet gennem øget vanding bliver derfor stadig vanskeligere - på både nationalt og globalt plan.

Usikkerheder

Der er en række risici og usikkerheder, som kan påvirke de internationale landbrugs-markeder og dermed også priserne. Det er ofte svært at

tage højde for disse forhold, og derfor er det uundgåeligt, at de også medfører svingende priser. Disse usikkerheder blev ikke mindst understreget i 2010.

Iførste halvdel af 2010 var der generelt store forventninger til den globale høst, men en række negative vejrforhold dæmpede optimismen en del. Som det ses af figur 4, var 2010 kendetegnet ved både tørke, kulde, vådt vejr og oversvømmelser, og det gav dårlige vækstbetingelser flere steder i verden.

Især tørke og efterfølgende brande i Rusland og Ukraine fik stor betydning for især kornpriserne. Tørken i Rusland var den værste i landet i 130 år, og hvedeproduktionen faldt med 20-30 pct., mens hvedeeksporten faldt med 30-50 pct.

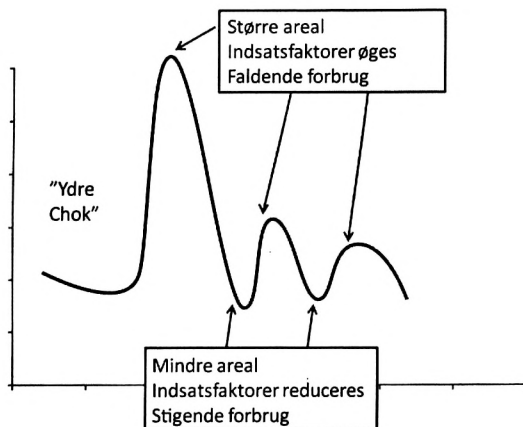
Høstprognoserne for Rusland, Ukraine og Kazakhstan blev løbende blevet nedjusteret over sommeren i takt med den fortsatte tørke. Næsten parallelt hermed steg hvedepriserne på de internationale kornbørser.

Automatisk stabilisering

I et markedsøkonomi er der en række automatiske stabilisatorer, som sikrer, at markedet automatisk søger at nå en ligevægt eller markedsbalance. Hvis der f.eks. mangler korn, vil priserne stige, og det vil få landmændene til at øge produktionen - via mere intensiv drift, større arealer m.m. Samtidig vil efterspørgslen mindske p.g.a. de højere priser, og både udbuds- og efterspørgselsreaktionen vil være med til at sikre en ny ligevægt på markedet - indtil der kommer en ny påvirkning udefra.

Denne automatiske stabilisering er illustreret i figur 5.

Figur 5. Automatisk markedsstabilisering efter et ydre chok.,

Kilde: Egen fremstilling.

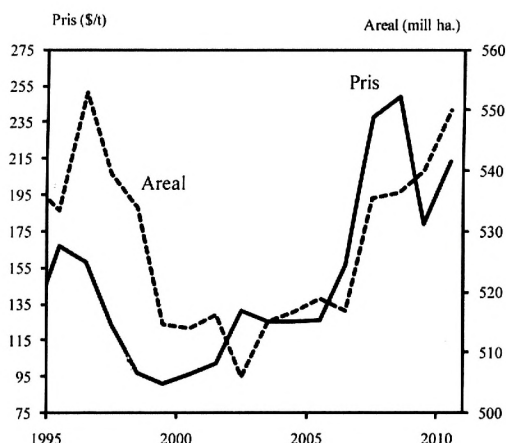
Det ydre chok kan i dette tilfælde være tørke, bioenergi, spekulation eller andet, som får priserne til at stige. Der kommer derefter en reaktion i form af stigende udbud og faldende efterspørgsel, som før eller siden får priserne til at falde igen.

Det kan også i praksis ses, at markedet automatisk stabiliserer sig. Det viser sig, at de seneste års kornprisstigninger på flere måder påvirkede den internationale kornproduktion: Flere og flere arealer er blevet tilsået med korn, og efterspørgslen efter kunstgødning, pesticider og andre hjælpestoffer er steget - trods stigende priser. Dermed steg kornproduktionen efterfølgende til det højeste niveau nogensinde.

Landmændene tilpasser dermed det kommende års arealer med korn i forhold til de aktuelle markedspriser.

Sammenhængen mellem kornpriser og arealet med korn på globalt plan fremgår tydeligt af figur 6.

Figur 6. Udvikling i kornpriser og -areal i hele verden, 1995/96 – 2010/11

Tallene for 2010/11 er foreløbige eller skønnede

Kilde: Egen fremstilling på grundlag af USDA (2011a+b)

Som figuren viser, vil stigende kornpriser føre til stigende arealer med korn – med ca. 1 års forsinkelse. Det ses også, at arealerne tilpasser sig både stigende og faldende priser.

Der er også eksempler på, at man via landbrugspolitiske tiltag kan stabilisere fødevarermarkederne. Der er eksempler på, at braklægning- og kvoteordninger er blevet suspenderet i perioder med et for lavt udbud. Disse landbrugspolitiske tilpasninger viser sig dog ofte at være for langsommelige til at de kan få nogen væsentlig og strukturel betydning for markedsstabiliteten.

Selvforstærkende forhold

Der er imidlertid også nogle forhold, som virker lige modsat den automatiske stabilisering: Der findes nogle selvforstærkende forhold, som "gør ondt værre", og som gør, at markedet kan komme ind i en ond cirkel.

For eksempel kan begyndende prisstigninger sammen med uro på markedet og rygter om yderligere prisstigninger få købere og for-

brugere til at hamstre af frygt for mangel på basale fødevarer. Stigende priser kan dermed på kort sigt forøge efterspørgslen. Denne form for panik er således selvforstærkende.

På tilsvarende måde kan sådanne begyndende prisstigninger animere nogen til at spekulere - i tro på, at der blot er tale om en begyndende prisstigning. Denne form for spekulation kan også være selvforstærkende.

Endeligt er der også eksempler på, at lande kan gå i panik over de stigende fødevarerpriser, hvorefter de indfører eksportforbud for at holde de indenlandske priser nede. Eksportforbuddet betyder imidlertid, at verdensmarkedspriserne stiger endnu mere, og dermed er vi igen inde i en ond cirkel.

Rusland indførte et eksportforbud af korn efter høsten i 2010, og det medførte hurtigt en stigning på de internationale hvedepriser på 7-8 pct.

Lagrene

Lagrene spiller en stor rolle for prisdannelsen på landbrugsvarer. Lagre er en stødpude, som kan reducere udsving i både udbud og efterspørgsel. Lagrene kan også bidrage til en større sikkerhed, og markedsrisici bliver reduceret. Lagrene er derfor både en effekt af de drivkræfter, som er vist i figur 1, og en løsning på en stor del af den prisusikkerhed, som findes på de internationale landbrugs- og fødevarermarkeder. Hvis lagrene har en tilpas størrelse - hverken for store eller for små - er markedet i ro, og spekulanter vil heller ikke blive tiltrukket af et marked, hvor der ikke er udsigt til ubalance.

Komplekst samspil

Prisdannelsen på landbrugsvarer finder sted i et komplekst samspil mellem mange forskellige faktorer og under indflydelse af mange fakto-

rer. Med den internationale liberalisering af landbrugspolitikken og den stigende globalisering får markedskræfterne større betydning, og det bliver sværere for de enkelte lande at styre udviklingen.

Samtidig øges presset på landbrugsproduktionen for at kunne imødekomme den stigende globale efterspørgsel - hvad enten det gælder fødevarer, foder, energi eller miljøgoder.

Kilder

EPI (2011): Corn Production and Use for Fuel Ethanol in the United States, 1980-2010

http://www.earth-policy.org/datacenter/xls/book_wote_ch5_3.xls

Ewans, Alex (2008): Rising Food Prices: Drivers and implications for development. I: Chatham House Briefing Paper April 2008.

<http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/view/~id/612/>

FAO (2010): FAOSTAT.

<http://faostat.fao.org/>

IFPRI (2008): Feed the World? We are fighting a losing battle, UN admits. I The Guardian.

<http://www.guardian.co.uk/environment/2008/feb/26/food.unitednations>

USDA (2011a): <http://www.ers.usda.gov/Data/Wheat/Yearbook/WheatYearbookTable20-Full.htm>

USDA (2011b): World Markets and Trade. March 2011

Wall Street Journal (2008): Russian Export Ban Raises Global Food Fears

August 5, 2008

World Bank (2008): A note on rising food prices. Policy Research Working paper 4682. Donald Mitchel

Efterårskonferencen 2010